

Draaiboek Spaanse werknemers

Een harde leerschool voor Van Gelder met zijn buitenlandse werknemers

Met de ingebruikname van papiermachines 11 (1952) en 22 (1957), was de productiecapaciteit in Wormer meer dan verdubbeld. In eerste instantie kon dat worden opgevangen met arbeiders uit Graft en de Rijk. Later kwamen er iedere dag bussen met werkloze landarbeiders uit de Wieringermeer. In de loop van 1964 zou het bedrijf overgaan van een zesdaagse werkweek met een drieploegen systeem naar een volcontinue dienst met een vierploegen systeem. Er was dus meer personeel nodig, en niet alleen bij Van Gelder.

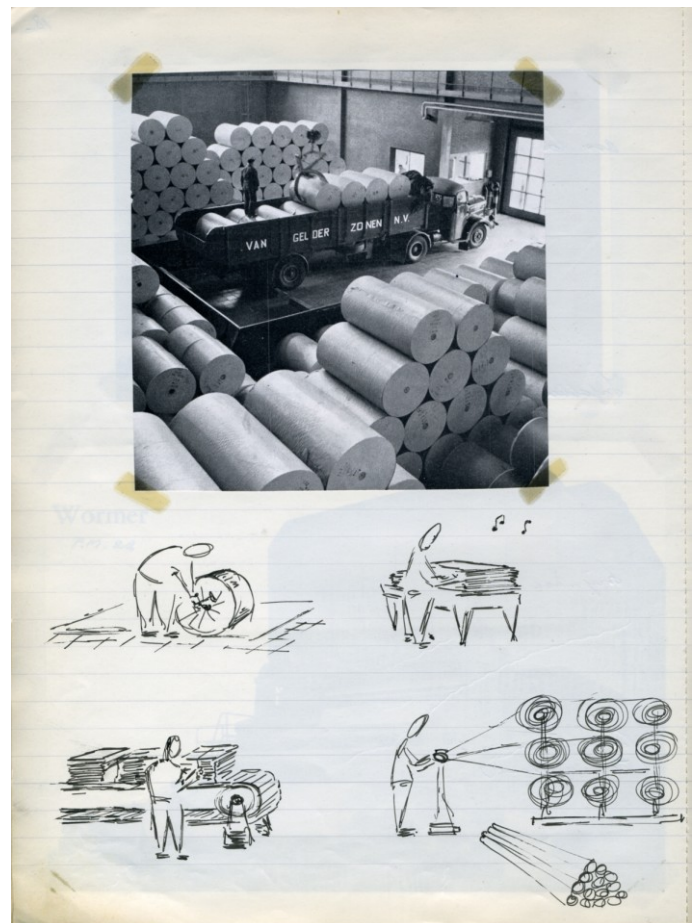
Spanjaarden

Op 8 april 1961 sloten het Koninkrijk der Nederlanden en de Spaanse staat een overeenkomst inzake migratie, aanwerving en tewerkstelling van Spaanse arbeiders in Nederland.¹ De kandidaten die zich in Spanje zouden melden, werden in eerste instantie door Spaanse overheidsinstellingen onderzocht op hun gezondheidstoestand, vakbekwaamheid en de overige bijzondere voorwaarden, die door de Directie Arbeidsvoorziening van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid in Nederland werden gesteld. In overleg met de Spaanse autoriteiten stuurde de Nederlandse Directie vervolgens een delegatie naar Spanje voor de uiteindelijke selectie. Iedere werknemer die naar Nederland vertrok moest een arbeidscontract met de geldigheidsduur van één jaar krijgen. Op 9 januari 1964 arriveerde een delegatie van Van Gelder Zonen in de door de Spaanse overheid als wervingsgebied aangewezen provincie Santander.²

Werkzaamheden

De Spanjaarden kregen in het bedrijf soms zelfstandige werkzaamheden, zoals rollenpakker. Maar meestal werden ze als assistent toegevoegd aan reeds functionerende ploegen bij de diverse machines in de fabriek; kokerplakmachine, balenbreker, bobine of in de snijzaal. In het draaiboek wordt gemeld dat er, t.b.v. de werving, in oktober 1963 door een professionele fotograaf foto's zijn gemaakt van de werkzaamheden.

Het draaiboek begint met de ontvangst: 'Op donderdag 2 januari 1964 komen 35 Spaanse werknemers aan bij het Centraal station Rotterdam. De tijd van aankomst zal $\pm$ 19 uur zijn. Aldaar zal een commissie van ontvangst aanwezig zijn, welke met een spandoek V.G.Z. de plaats van verzamelen zal aangeven.' Vervolgens zou het gezelschap met de bus naar het Beurscafé worden gebracht voor een 'Spaanse maaltijd'. Na de 'warme maaltijd' zouden de werknemers dan naar het hotel de Toekomst in de Warmoesstraat in Amsterdam worden gebracht. Het draaiboek is hier fraai opgevulde met allerlei uitgeknipte plaatjes van stadsplattegronden en toeristische folders van de gemeente Amsterdam. Het draaiboek is kennelijk ruim voordat de werkelijke selectie in Spanje plaats vond, samengesteld: de introductie van de Spaanse werknemers in Wormer verliep anders. Pas op 16 januari 1964 kwamen de eerste vier Spanjaarden. Op 1 februari volgde er nog een. Intussen veranderde het draaiboek geleidelijk van een planningsdocument in een verslaglegging.

Een pagina uit het draaiboek waarop de werkzaamheden worden toegelicht d.m.v. eenvoudige pentekeningetjes. Rechtsom zien we eerst de rollenpakker, dan de riementeller op de snijzaal, de bediening van de kokerplakmachine en tenslotte de assistent bij de balenbreker.

Problemen

Al snel werd duidelijk dat over de huisvesting van de Spanjaarden in de Warmoesstraat onvoldoende was nagedacht. De zwoele rafelrand van het Amsterdamse uitgaansleven bleek een opmaat voor heel veel sociale problemen waarbij geweldsincidenten niet uitbleven.

De eigenaar van het hotel ontving f 3,- per dag per persoon. Daarbij waren inbegrepen: 2 x koffie, badgelegenheid, handdoeken, zeep, bedverschooning en recreatie. Iedere werkdag zou het hotel één lunchpakket verzorgen van 6 belegde boterhammen. VGZ zou, vanuit de bedrijfskantine, op werkdagen zorgen voor een tweede lunchpakket. Warme maaltijden konden worden gebruikt in een speciaal Spaans restaurant (Espana, Zeedijk 56-58) op twee minuten afstand van het hotel, voor een gemiddelde prijs van f 3,- per maaltijd. De hotelhouder werd ook nog gevraagd een aantal tafels en stoelen op de slaapkamers te plaatsen 'i.v.m. het schrijven van brieven'.

De Spaanse maaltijden in restaurant Espana konden bestaan uit:

- aardappelen met vlees of met vis
- 2 eieren - patates frites - saus
- tortilla's Spanjola
- omelette Francisco
- rijst met schapenlever of vlees

De Spaanse werknemers voor het bedrijf in Wormer poseerden op het bedrijfsterrein voor een foto in het personeelsblad 'de Eendragt' van februari-maart 1964.

Het menu bij Espana (zie kader) en de toevoeging in het draaiboek 'De Spanjaarden houden van veel schapenvlees of lever en bereiden veel met palmolie' laat zien hoe naïef men dacht over de opvang.... Al snel na de aankomst van de eerste Spanjaarden werd gewisseld van restaurant en maakte VGZ een afspraak met restaurant de Koers in de Oude Brugsteeg. Ook de kosten gingen omhoog naar f 3,25, inclusief 15% bediening. Maar het menu aldaar leek ook in niets op de Spaanse volkskeuken: veel verschillende regionale keukens met een overvloed aan verse producten uit de eigen regio. Nog afgezien van het feit dat de Spanjaarden gewend zijn om in de middagpauze vanaf 14:00 uur tot aan minimaal 16:00 uur een uitgebreide maaltijd te genieten en zich niet tevreden te stellen met boterhammen met kaas.

- maandag - kotelet macaroni, sinaasappel
- dinsdag - tomatensoep, uitsmijter ham (geen boter)
- woensdag - bal gehakt, gekookte aardappelen, sinaasappel
- donderdag - tomatensoep, pens rijst
- vrijdag - vis (gebakken), puree, sinaasappel
- zaterdag - tomatensoep, kip, frites

Al spoedig duikt in het draaiboek een nieuw restaurant op: Hong Kong, Damrak 47-48. Het rekende dezelfde kosten per maaltijd als de Koers met een aantekening; ‘koken in olijsfolie maakt de maaltijden ongeveer 40 cent duurder!’ Er word in het draaiboek nog regelmatig gesproken over weer een nieuw restaurant.

Kosten van de geplande huisvesting

Het draaiboek bevat ook een overzicht waarin de kosten voor de verschillende soorten van huisvesting nader worden uitgewerkt. De kosten van huisvesting, maaltijden, schoonmaak, vervoer naar het werk etc. zouden in de Warmoesstraat in Amsterdam neerkomen op f 2646,- per persoon per jaar terwijl de huisvesting op een schip met verzorging door VGZ f 4263,- per persoon per jaar zou kosten.³ Bij uitbesteding aan derden zou dat f 4638,- per persoon per jaar bedragen. Bij al die berekeningen is een door de Spanjaarden te betalen vergoeding van f 15,- per week meegeteld!

Misstanden, zoektocht naar alternatieven

Binnen een maand was er gedonder. Op 10 maart 1964 deed de verantwoordelijke medewerker van VGZ verslag van een bezoek aan het hotel in Amsterdam. Er werd een Spaanse arbeider huilend aangetroffen. Zijn beschuldigingen zijn niet mis: de vrouw van de eigenaar is op 5 maart met een collega naar een ander hotel geweest; vrijpartijen in de douchecellen; de eigenaar stond op donderdag 5 maart dronken achter de tapkast; er is een bierglas stukgeslagen op de toonbank waarbij van een vinger de pees werd doorgesneden; er is een tand uit de mond geslagen.

Op 24 maart bekeek VGZ met een jurist of het contract met het hotel kon worden verbroken. De inspectie zegde z'n medewerking toe. Er volgt dan een lange lijst met adressen waar Spanjaarden (tijdelijk) konden worden ondergebracht, met hotels in Assendelft, Wervershoof, Hypolytushoef, Haukus en Oosterland (op het voormalige eiland Wieringen). Ook het Rijkswerkkamp in Slootdorp bleek leeg te staan. Er was kennelijk toch wel van enige paniek sprake. Op 31 maart volgt een uitgebreid verslag van bezoeken aan een aantal hotels, voornamelijk in de kop van Noord-Holland. Daarin staan opmerkingen als: voor recreatie is televisie, biljarts en viswater ter beschikking; de eigenaar is een keurig persoon en het geheel maakt een bijzonder nette indruk; na bezichtiging der stallen bleek dat het er niet zindelijk was en zelfs hier en daar stonk; de kamers zijn keurig netjes en op iedere kamer staan twee eenpersoonsbedden + wastafels met warm en koud water ook daar kan eenmaal per week gedoucht worden; voor de winter van 1964-1965 zal een centrale verwarming klaar zijn.

De verhouding met hotel de Toekomst in Amsterdam werd snel slechter. Op 1 april 1964 werd er in het draaiboek o.a. gerapporteerd: Het lunchpakket dat het hotel verzorgde is uitgevallen aangezien het niet eetbaar was. VGZ gaat zelf, vanuit de bedrijfskantine, deze lunchpakketten verzorgen:

6 boterhammen (zonder boter)	á 3,3 cent	f 0,198
1 busje Portugese sardines		f 0,380
2 plakken kaas á 17 gram	á 6,8 cent	f 0,136
1 plak ham á 17 gram		f 0,094
Totaal		f 0,808

Een ingeplakt suikerzakje van Hotel-Restaurant Fleissig bevat alle relevante adresinformatie. In het draaiboek staat: Het is mogelijk om hier de Spanjaarden onder te brengen in geval van nood.

Er was wel enige variatie; de sardines werden vervangen door twee eieren, de plakken kaas door vier plakken ontbijtspek of door boterhammenworst. Waarbij nog werd opgemerkt dat er op de dag één lunchpakket voor de lunch die dag werd uitgereikt en dat het tweede pakket bestemd was voor de volgende morgen.

Escalatie

De problemen bij de Toekomst escaleerden daarna snel. Zo bleek uit een gesprek met de 'bierbrouwerij' dat de vergunningen op naam van een ander dan de bekende eigenaar stonden en dat het hotel binnenkort zou worden verkocht. Er werden snel contacten gelegd met o.a. het gemeentebestuur van Hoogwoud, de gemeente waaronder Aartswoud viel. Daar stond, aan de Zuiderzeestraat, Motel Wilhelmina. Het hele spel van onderhandelen begon opnieuw. De eigenaar verklaarde dat hij het niet onder f 9,- per dag kon aanbieden. De vervoerskosten vanuit Aartswoud zouden wat lager liggen dan vanuit Amsterdam. Uiteindelijk zou er een besparing zijn van f 663,- bij verhuizing naar Aartswoud. Het motel zou nog moeten worden overgedragen aan de nieuwe eigenaar. Bovendien moest er zekerheid zijn over de aanstelling van een kok en de oplevering van de centrale verwarming.

Verhuizing naar Aartswoud

De politie in de Warmoesstraat werd ingelicht over het vertrek en de politie in Hoogwoud werd ingelicht over de komst van de Spanjaarden. In het Motel Wilhelmina zouden de Spanjaarden 'geheel verzorgd worden' (z.g. vol pension). Op 23 april 1964 verhuisden er 25 Spanjaarden van Amsterdam naar Aartswoud. Ze mochten er eenmaal per week douchen!

Er ging nog wel enige dreiging uit van de afspraken met de eigenaar: 'De hoteleigenaar blijft baas in eigen huis, waardoor het mogelijk is dat ongewenste elementen buiten de deur worden gezet. VGZ zal voor hen niet opnieuw gelegenheid zoeken, zodat enkele reis Madrid dan op z'n plaats is.' Het gemeentebestuur van Hoogwoud voelde zich gepasseerd en wilde nog een nadere verklaring van VGZ. Maar o.a. de adjudant van de Rijkspolitie stond nogal sceptisch tegenover de komst van Spanjaarden.

De meeste zorgen waren wel die van de vrijetijdsbesteding. De burgemeester deed de suggestie de Spanjaarden een fiets te geven. En het zoeken naar een goede kok voor de Spanjaarden was ook geen eenvoudige operatie. Uiteindelijk werd (de Spaanse) kok Cheda in Aartswoud aangesteld.

De verhuizing zelf verliep alles behalve soepel. De middagploeg kwam op de dag van de verhuizing niet opdagen bij de fabriek in Wormer. De politie van het bureau Warmoesstraat werd ingeschakeld om o.a. de eigenaar van hotel de Toekomst te dwingen mee te werken. Bovendien werden door de chauffeurs van busbedrijf De Haan (dat al het personeelsvervoer voor VGZ regelde) een aantal Spanjaarden uit diverse kroegen gehaald waar ze een 'afscheidsdrank' tot zich hadden genomen. Het draaiboek vermeldt verder nog: 'Publieke vrouwen huilden tranen bij de bus, waardoor een vertraging van 1½ uur ontstond.'

MOTEL

WILHELMINA

BAR - CAFÉ - HOTEL - RESTUARANT

Zuiderzeestraat 61 Aartswoud Telefoon (02298) 2 91

Het adres voor uw:

recepties		lunch
partijen		diner
vergaderingen		koffietafel

Zalen voor 50 tot 150 personen

Hotelaccomodatie voor 35 personen

Koud en warm stromend water, douches

Ruime parkeergelegenheid en benzinepomp

Centraal gelegen t.o.v. Alkmaar-Hoorn-Medemblik en de Noordzeekust

Het bij uitstek geschikte rustpunt
voor deelnemers aan excursies naar de Afsluitdijk

De omgeving een „eldorado” voor jagers en sportvissers

Motel Wilhelmina in Aartswoud. De omgeving een 'eldorado' voor jagers en sportvissers.

Geen oplossing

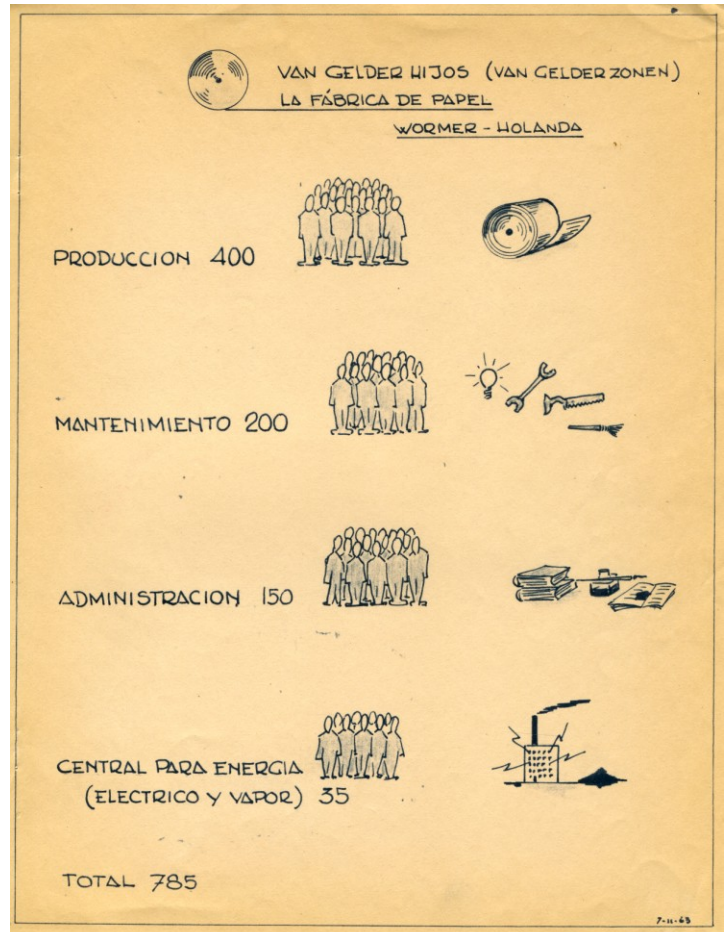
Met de verhuizing naar Aartswoud waren de problemen rondom de Spaanse gastarbeiders niet opgelost. Opnieuw was er amok over de kwaliteiten van de kok, gebrek aan toiletpapier, drankmisbruik en het geluid van de juke-box.

Ook de relatie met de dorpsbewoners stond ter discussie; het biljart in het hotel was niet uitsluitend bedoeld voor de Spanjaarden. Er volgde al snel een intensief overleg tussen VGZ, de hoteleigenaar, de burgemeester van Hoogwoud en de adjudant van de Rijkspolitie.

Op 6 mei kreeg de kok te horen dat hij ontslagen was en binnen 24 uur het motel moest verlaten. De warme maaltijden werden die dag verzorgd door Renooij (Huis te Zaanen) in Wormerveer voor f 5,- per diner. Ook de Kon. Hoogovens had al in 1961 ervaren hoe belangrijk de dagelijkse kost was voor de buitenlandse werknemers. Hoogovens haalde de landelijke pers met de Spaghetti-staking.⁴

Op 6 mei vergaderde de top van het bedrijf in Wormer, o.l.v. directeur J.A. Allan, over de kritieke situatie. De slotconclusie was: 'Tot 1 juni vol pension in Wilhelmina en tot die tijd gelegenheid om een kosthuis te zoeken. Zo niet geslaagd dan een enkele reis Santander.'

Van Gelder Zonen was niet het enige bedrijf dat problemen had met het onderbrengen van de buitenlandse werknemers. Bruynzeel liet in 1965 aan de Gerrit Bolkade het woonoord Saenden voor z'n buitenlandse werknemers bouwen.⁵ Wessanen bouwde in 1963 aan de Veerdijk in Wormer twee houten woningen voor de gastarbeiders.⁶

De voorpagina van het introductie blad voor de Spanjaarden; 400 medewerkers in de produktie afdelingen, 200 in de onderhoudsdiensten, 150 mensen op kantoor en 35 in de energiecentrale.

¹ Overheid.nl - Wettenbank BWBV0004184

² De Eendragt, Bedrijfscourant Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen N.V. - 14^e Jaargang No. 2.

³ Koninklijke Hoogovens in IJmuiden bracht zijn buitenlandse werknemers onder in een afgedankt passagiersschip, de Arosa Sun.

⁴ Het Vrije Volk vrijdag 6 oktober 1961.

⁵ Het Parool donderdag 17 december 1964.

⁶ De Typhoon zaterdag 3 augustus 1963.